

БЕЛАРУСКАЯ АСПЕКТНАЯ ТЭРМІНАГРАФІЯ (на матэрыяле інкарпараваных тлумачальных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў)

BELARUSIAN ASPECT TERMINOGRAPHY (on the material of incorporated explanatory dictionaries of linguistic terms)

Д. В. Дзятко,

*кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык
кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка*

D. Dzyatko,

*PhD in Philology, Associate professor,
Head of the Department of Linguistics and
Linguodidactics, Belarusian State Pedagogical
University named after Maxim Tank*

Паступіў у рэдакцыю 25.09.19.

Received on 25.09.19.

Артыкул прысвечаны сістэматызацыі прынцыпаў укладання аспектных інкарпараваных слоўнікаў, г. зн. невялікіх лексікаграфічных твораў, якія ўключаны ў склад іншых выданняў – уласна лексікаграфічнага, лінгвадыдактычнага, энцыклапедычнага характару. Аб'ектам даследавання з'яўляюцца аспектныя тлумачальныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў, апублікаваныя ў Беларусі ў другой палове XX–XXI ст.

Абгрунтавана выснова, што пераважная большасць такіх слоўнікаў вызначаецца алфавітнай макраструктурай. Алфавітныя слоўнікі, уключаныя ў манаграфіі, дысертацыйныя і лексікаграфічныя работы вызначаюцца абмежаваным аб'ёмам. Гэта звычайна выключае магчымасць разгортвання алфавітна-гнездавой макраструктуры. У мікраструктуру большасці аспектных слоўнікаў уваходзяць абавязковыя і факультатыўныя кампаненты. Да абавязковых адносяцца зона намінацыі і зона семантызацыі. У асобных слоўніках абавязковымі з'яўляюцца таксама зона эквіваленцыі і зона ілюстрацый. Факультатыўнымі могуць быць зона прагматычнай інфармацыі, зона сінонімаў, зона эквіваленцыі, зона адсылак, зона ілюстрацый, зона пашпартызацыі.

Ключавыя словы: беларуская лексікаграфія, тэрмінаграфія, тэрміналагічны слоўнік, гісторыя лексікаграфіі, гісторыя тэрмінаграфіі, інкарпараваны слоўнік, слоўнікавы артыкул, макраструктура, мікраструктура.

The article is devoted to systematization of the principles of compiling aspect incorporated dictionaries, it means small lexicographical works included in the contents of other editions – properly lexicographical, linguodidactic and encyclopedic ones. The object of the research are the aspect explanatory dictionaries of linguistic terms published in Belarus in the second half of the XX – XXI centuries. The conclusion has been substantiated that the majority of such dictionaries is defined by alphabetic macrostructure. Alphabet dictionaries included into monographs, dissertations and lexicographic works are defined by limited volume. It excludes the possibility to unfold the alphabet-nest macrostructure. The macrostructure of most of aspect dictionaries includes obligatory and optional components. Obligatory ones include zone of nomination and zone of semantization. Separate dictionaries have also zone of equivalence and zone of illustrations as obligatory. Optional may be zone of pragmatic information, zone of synonyms, zone of equivalence, zone of references, zone of illustrations, zone of passportization.

Keywords: Belarusian lexicography, terminography, terminology dictionary, history of lexicography, history of terminography, incorporated dictionary, dictionary article, macrostructure, microstructure.

Мэтай даследавання з'яўляецца сістэматызацыя прынцыпаў укладання аспектных інкарпараваных слоўнікаў, г. зн. невялікіх лексікаграфічных твораў, якія ўключаны ў склад іншых выданняў – уласна лексікаграфічнага, лінгвадыдактычнага, энцыклапедычнага характару. Аб'ектам даследавання сталі аспектныя тлумачальныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў, апублікаваныя ў Беларусі ў другой палове XX–XXI ст.

Прыём інкарпарацыі дастаткова пашыраны ў беларускай тэрмінаграфіі. Па нашых падліках каля 70 % тэрміналагічных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў з'яўляюцца менавіта інкарпараванымі. Прычым, тэрміны, якія фіксуюцца ў іх, нярэдка не ўключаюцца ў рэестры агульных тэрмінаграфічных выданняў.

На працягу XX–XXI стст. беларускімі і замежнымі даследчыкамі было падрыхтавана больш за дзясяткаў аўтаномных слоўнікаў, у якіх апісваліся тэрміны мовазнаўства. Так, тлумачальнымі з'яўляюцца «Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў» А. Л. Юрэвіча (1962), «Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў» П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліц-

кага, Л. А. Антанюк (1990), «Слоўнік-даведнік асноўных лінгвастычных і тэксталагічных тэрмінаў» М. В. Абабуркі (1998), «Беларуская мова: ад А да Я» В. Д. Старычонка (2000), «Слоўнік рытарычных тэрмінаў» Т. А. Казімірскай (2012), «Слоўнік лінгвастычных і тэксталагічных тэрмінаў» М. В. Абабуркі, Т. А. Казімірскай, В. М. Саўчанка (2012), а таксама працы энцыклапедычнага характару: «Беларуская мова: энцыклапедыя» пад рэд. А. Я. Міхневіча (1994) і «Энцыклапедыя для школьнікаў і студэнтаў. Беларуская мова» пад рэд. Д. В. Дзятко (2017) і інш.

Дастаткова вялікі корпус беларускіх лінгвістычных тэрмінаў тлумачыцца ў агульных інкарпараваных слоўніках: «Слоўніку лінгвістычных тэрмінаў» В. І. Несцяровіча, Л. С. Васюковіч, Г. А. Арцямёнка і інш. (з падручніка для 10–11 класаў «Беларуская мова»; 1999), «Тэрміналагічным даведніку» Г. М. Малажай, З. М. Заіка, Н. М. Чалюк (з падручніка для 8 класа «Беларуская мова»; 2001), слоўніку «Мова. Чытанне. Письмо» пад рэд. І. Р. Кожуха (з «Тлумачальнага слоўніка тэр-

мінаў пачатковага навучання»; 2001), «Слоўніку выбранных лінгвістычных тэрмінаў» В. І. Рагаўцова (з вучэбнага дапаможніка «Метадалогія лінгвістычных даследаванняў» (Магілёў, 2013), «Кароткім слоўніку тэрмінаў» В. Э. Зіманскага (з вучэбнага дапаможніка «Гісторыя пісьма»; 2018), «Слоўніку тэрмінаў» пад рэд. Л. П. Тамілінай (з вучэбна-метадычнага дапаможніка «Беларуская мова»; 2019) і інш.

Выяўленыя слоўнікі тэрмінаў адрозніваюцца па шэрагу крытэрыяў (табліца 1).

Табліца 1 – Тыпы інкарпараваных тэрміналагічных слоўнікаў

Крытэрыі	Тэрміналагічныя слоўнікі
аб'ём рэестру	агульныя
	аспектныя
функцыянальны тып	перакладныя
	тлумачальныя
	сінкрэтычныя (тлумачальна-перакладныя)
тып інкарпарацыі	слоўнікі-дадаткі
	слоўнікі-падборкі
тып мікраструктуры	алфавітная
	алфавітна-гнездавая

Разам з тым, у агульным корпусе беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі прадстаўлены цэлы шэраг прац, у якіх апісваюцца толькі пэўныя фрагменты нацыянальнай лінгвістычнай тэрмінасістэмы – паняцці аднаго або некалькіх раздзелаў мовазнаўства.

Безумоўна, такі падзел на агульныя і аспектныя слоўнікі з'яўляецца дастаткова ўмоўным, таму што значную ролю пры ўкладанні любога слоўніка адыгрываюць суб'ектыўныя фактары. Так, многія аўтары падсвядома імкнучца павялічыць інфармацыйную каштоўнасць слоўніка і ўключаюць у яго тэрміны, якія маюць апасродкаванае дачыненне да абранага праблемнага поля.

Аб'ём і змест рэестраў слоўнікаў-дадаткаў (ад'юнктыўных слоўнікаў) залежыць ад аб'ёму, прызначэння і зместу даменных выданняў: чым больш аб'ёмнае і змястоўнае даменнае выданне, тым большы рэестр інкарпараванага слоўніка. Найбольш пашыраны тып ад'юнктыўных лексікаграфічных прац – разнастайныя тэрміналагічныя слоўнікі, уключаныя ў падручнікі і вучэбныя дапаможнікі.

Слоўнікі-падборкі з'яўляюцца завершанымі лексікаграфічнымі творами, якія звычайна, некалькі меншыя аб'ёмам за аўтаномныя выданні. На склад іх рэестра і форму падачы тэрмінаў не ўплывае змест і прызначэнне даменнага выдання. Пры пэўных умовах слоўнікі-падборкі могуць публікавацца ў якасці самастойных выданняў. Узорам гэтага тыпу слоўнікаў з'яўляюцца разнастайныя тэрмінаграфічныя працы, якія змяшчаюцца аўтарамі ў зборніках навуковых даследаванняў, часопісах, бюлетэнях і інш.

Адным з першых беларускіх інкарпараваных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў (тлумачальнага тыпу) з'яўляецца невялікі аспектны ад'юнктыўны слоўнічак (14 пазіцый) у артыкуле В. Мартынава і А. Міхневіча «Беларуская этымалогія: старонкі слоўніка», надрукаваным у часопісе «Маладосць» у 1969 г. [1]. У слоўні-

кавы артыкул уваходзіць зона намінацыі, зона семантызацыі і зона ілюстрацый:

[А д к р ы т ы с к л а д]_n¹ – [склад, які заканчваецца галосным гукам]_{sem}: [за-ла-ва, пе-ра-жы-ты]_i.

[Д ы с і м і л ы а ц ы я]_n – [распадабненне гукі]_{sem}: [карыдор > калідор (р-р > л-р), хто > хто (к-т > х-т)]_i.

Інкарпараваны руска-беларускі слоўнік па анамстыцы «Анамстычная тэрміналогія», падрыхтаваны М. В. Бірылам, змяшчае больш за 850 слоўнікавых артыкулаў [2]. Ён грунтуецца на корпусе тэрмінаў міжнароднага славістычнага выдання «Основен систем и терминологија на словенската ономастика» (Основен систем и терминологија на словенската ономастика, 1983) і «Словаря русской ономастической терминологии» Н. У. Падольскай [3].

Макраструктура слоўніка – алфавітна-гнездавая. Беларускія адпаведнікі «прыведзены на аснове ўліку навуковай практыкі, частка тэрмінаў утворана аўтарам з улікам сфармуляваных для анамстычнай тэрміналогіі патрабаванняў» [2]. Слоўнік нельга адназначна кваліфікаваць як перакладны. Хутчэй ён мае структуру перакладнага слоўніка, але з асобнымі фрагментамі тлумачальнага. У склад слоўнікавага артыкула ўваходзяць зона намінацыі і зона эквіваленцыі. У шэрагу выпадкаў (у адпаведнасці з навуковай інтуіцыяй аўтара) прыводзяцца дэфініцыі тэрмінаў – зона семантызацыі, зона прагматычнай інфармацыі, зона сінанімічнай інфармацыі.

[второе імя]_n [другое імя]_{eq}
[вымышленное імя]_n [(фiкцiонiм)]_{syn} [выдуманое імя]_{eq}

[гелоним]_n [(уласная назва балота, забалочанага месца)]_{sem} [гелонім, уласная назва балота]_{eq}

[гелонимия]_n [(уся колькасць гелонімаў)]_{sem}
[геланімія]_{eq}

[генитивное імя]_n [(бытуе ў форме роднага склону ці адзін з кампанентаў мае форму роднага склону)]_{pr} [генетыўнае імя]_{eq}

[географическая терминология]_n [геаграфічная тэрміналогія]_{eq}

[географический термин]_n [геаграфічны тэрмін]_{eq};
[местный г. т.]_n [мясцовы г. т.]_{eq}.

Некалькі аспектных тлумачальных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў з'яўляюцца дадаткамі да вучэбных дапаможнікаў для навучэнцаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў і студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў.

Так, «Слоўнік словаўтваральных тэрмінаў, выкарыстаных у дапаможніку» ўваходзіць у склад кнігі Ж. С. Сіплівеня «Словаўтварэнне прыметнікаў ад іншамоўных назоўнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове» (2000) [4]. Рэестр уключае 68 слоўнікавых артыкулаў, якія размешчаны ў алфавітным парадку і прысвечаны апісанню паняццяў дэрываталогіі. Кожны артыкул складаецца з дзвюх

¹ Тут і далей прамыя дужкі з перакладзінкай («{» і «}») служаць для вылучэння межэй зон інфармацыі ў структуры слоўнікавага артыкула, а таксама для засяроджвання ўвагі на пэўныя элементы слоўніка. Тып зоны абазначаецца з дапамогай ніжніх індэксаў: *ef* – зона эквіваленцыі (англ. equivalent), *et* – зона этымалагічнай інфармацыі (англ. etymology), *i* – зона ілюстрацый (англ. illustration), *n* – зона намінацыі (англ. nomination), *p* – зона пашпартызацыі (англ. passport), *pr* – зона прагматычнай інфармацыі (англ. pragmatic), *r* – зона адсылак (англ. reference), *sem* – зона семантычнай інфармацыі (англ. semantics), *syn* – зона сінанімаў (англ. synonyms).

інфармацыйных зон – зоны намінацыі і зоны семантызацыі:

[Інтэрфікс]_n [Структурная частка слова (гук або спалучнасць гукаў), якая пазбаўлена значэння, знаходзіцца паміж асновай і словаўтваральнай або граматычнай марфемай і служыць для іх спалучэння]_{sem}.

[Інтэрфіксацыя]_n [Выкарыстанне інтэрфіксаў пры спалучэнні ўтваральнай асновы са словаўтваральным афіксам]_{sem}.

«Слоўнік асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў» уключаны ў дапаможнік М. В. Абабуркі «Тэрэтычныя асновы беларускай лінгвістычнай тэксталагіі» (2003) [5] і яго ж манаграфію «Беларуская лінгвістычная пазтыка і тэксталагія» (2008) [6]. Дадзеная слоўнікі паміж сабой з'яўляюцца ідэнтычнымі і налічваюць 177 слоўнікавых артыкулаў. Асновай для іх паслужыла папярэдняе выданне аўтара «Слоўнік-даведнік асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў» (1998) – адзін з першых вузкагаліновых слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў у беларускім мовазнаўстве [7]. У ім у алфавітным парадку давалася тлумачэнне 147 мовазнаўчым тэрмінам, якія сустракаюцца студэнтам падчас вывучэння дысцыплін «Стылістыка беларускай мовы», «Лінгвістычны аналіз тэксту», «Тэорыя літаратуры», «Эстэтыка».

У параўнанні са «Слоўнікам-даведнікам...» (1998) «Слоўнік асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў» (2003, 2008) дапоўнены рэестравымі адзінкамі *алюзія, археаграфія, архетып, аўтарызацыя і аўтарызаваны пераклад, аўтограф, [аўтэнтнык; аўтэнтнычны тэкст], [белавак; белавы тэкст], варыянт тэксту, гіпертэкст, глоса, дыгласія, дыскурс, імпрэсіўная метафара, інтэкст, ірадыяцыя, кагезія і кагерэнтнасць, канатацыя, канексія, канектары, канцэпт, карэляцыя, карэфэрэнцыя, легенда, манускрыпт, палеаграфія, рэтраспекцыя, [сугестыя, сугестыўнасць], ззолава мова, [экспрэсіўнасць, экспрэсія], экспрэсіўная метафара, зтымалагізм пазтычны, [якаснае, або квалітатыўнае вершаскладанне]*. Разам з тым, з рэестраў былі выключаны слоўнікавыя артыкулы *аналіз лінгвістычны* 'разбор моўных адзінак кожнага ўзроўню мовы, выяўленне і характарыстыка ў пэўнай паслядоўнасці іх адзак' [7, с. 3] і *выказванне* 'адзінка паведамлення, што маесэнсавую суцэльнасць, або змест' [7, с. 9]. Верагодна, гэта звязана з тым, што названыя тэрміны маюць ускоснае дачыненне да лінгвастылістыкі і тэксталагіі. Акрамя таго, у рэестр увайшлі больш спецыялізаваныя адзінкі – *аналіз лінгвістычны мастацкага тэксту, аналіз стылістычны мастацкага тэксту, аналіз тэксталагічны мастацкага тэксту, выказванне вобразнае (фігуральнае)*.

Тыповы слоўнікавы артыкул складаецца з зоны намінацыі і зоны семантызацыі. У некаторыя артыкулы ўводзіцца зона адсылак, ілюстрацыі і іх пашпартызацыя, за рэдкім выключэннем яны імпліцытна ўключаюцца ў зону семантызацыі:

[ЛІНГВАСТЫЛІСТЫКА]_n – {1) навука пра стылі мовы, віды і тыпы маўлення, якія вызначаюцца ўмовамі, сітуацыяй, мэтай зносін і адрозніваюцца адпаведнымі сродкамі або насычанасцю імі; 2) стылістыка мовы

і стылістыка маўлення ў сукупнасці]_{sem} [Гл.: *Стылістыка, Прагматыка*].

[АЎТАРСКІЯ ЛІРЫЧНЫЯ АДСТУПЛЕННІ]_n – [разнавіднасць аўтарскай мовы [(гл.)], у якой выяўляюцца непасрэдныя адносіны аўтара да паказу, [напрыклад, зачын аповесці Я. Коласа «У глыбіні Палесся», які звычайна называюць «На прастор, на шырокі прастор!»]_{i, p}]_{sem}.

У слоўніках выкарыстоўваецца прыём *кларыфікацыі* (ад англ. *clarification* 'высвятленне, праясненне') рэестравых адзінак, сутнасць якога заключаецца ў канкрэтызацыі лемы ў цэлым або асобнага яе кампанента за кошт увядзення альтэрнатыўнага кампанента (найчасцей ад'ектыва) у яе склад. Як правіла, з улікам спецыфікі лексікаграфічнага выдання лема і без кампанента-кларыфікатыва дастаткова адназначна ўспрымаецца спецыялістамі. Аднак яе канкрэтызацыя дазваляе пазбегнуць розначытанняў з большай ступенню верагоднасці: *афарбоўка (стылістычная) тэксту, комплексны аналіз (мастацкага) тэксту*.

Кампаненты-кларыфікатывы ў складзе лемы візуальна падобныя на кампаненты-варыятывы. Розніца паміж імі заключаецца ў тым, што за кошт кларыфікатыва дасягаецца большая ступень канкрэтызацыі рэестравай адзінкі, у той час як наяўнасць варыятываў сведчыць пра наяўнасць элементаў выбару. Варыянтныя кампаненты лемы ўводзяцца ў слоўнікавы артыкул з дапамогай круглых дужак і, як правіла, дадаткова актуалізуюцца ў зоне семантызацыі: *актуальнае члянэнне сказа (выказвання), выказванне вобразнае (фігуральнае), індывідуальны выклад (почырк), лінгвістычны (стылістычны) эксперымент, расчленены (паўзроўневы) аналіз тэксту, частковы лінгвістычны (стылістычны) аналіз тэксту, шматступенны лінгвістычны (стылістычны) аналіз тэксту, эстэтычная функцыя мовы (твора, тэксту)*, напрыклад:

УНУТРАННЯЯ ФОРМА СЛОВА [(ФРАЗЕАЛАГІЗМА)] – матываваная сувязь гукавой абалонкі (іншых кампанентаў) слова [(фразеалагізма)] з яго значэннем: *пятніца* (пяты дзень тыдня), *намыліць шыю* (увагнаць у пот, нібы намыць з мылам). У.Ф.С. [(ф.)] з часам забываецца, і яе ўстанавіць дазваляе зтымалагічны аналіз слова [(фразеалагізма)].

Корпус «Слоўніка-даведніка асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў» і «Слоўніка асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў» стаў асновай «Тэрміналагічнага слоўніка» (231 слоўнікавы артыкул), змешчанага ў вучэбна-метадычным дапаможніку М. В. Абабуркі «Рознастылёвыя тэксты і іх аналіз» (2010) [8].

Рэестр слоўніка папоўнены адзінкамі: *адгерэнтная эмацыянальная ацэнка, [адзінапачатак, або анафара], [адухаўленне, або празапапея], аксюмаран, алегорыя, алітэрацыя, ампліфікацыя, антанамазія, антытэза, антыфразіс, [апазаяпеза, або ўмаўчанне], асананс, асіндэтон, бяззлучнікавасць, гіпербала, градацыя, гукаперайманне, зеўма, [ідыяматыка, ідыяматычныя выразы], інверсія, інгерэнтная эмацыянальная ацэнка, кальцо, камунікацыйная стратэгія, камунікатыўная тактыка, клішэ, літота, маўленне, меліяратыўная лексіка, метафара, [нарматыўная структура, нарэма], паралелізм, паранамазія,*

парцэляцыя, [парэміі, парэміялагічныя сродкі], паўтор, плеаназм, [полісіндэтон, або шматзлучнікавасць], прагматычная функцыя, прарапаля, рытарычнае пытанне, [рытарычны вокліч, зварот], рэцыпіент, сілепсіс, сімплака, таўталогія, узуальны, формулы маўленчага этыкету, хіязм, эліпсіс, эпімона, эпітэт, я-канцэпцыя, я-канцэпцыя.

У той жа час са слоўніка (у параўнанні з папярэднімі выданнямі) выключаны слоўніковы артыкул *варыянт тэксту*.

У гэтым выданні ўпершыню аўтар уводзіць ў рэестр дублеты з выкарыстаннем злучніка *або*: *адзінапачатак, або анафара; адухаўленне, або прарапаля; апазэялеза, або ўмаўчанне; дыялог, або дыялагічнае маўленне; маўленне маналагічнае, або маналог; полісіндэтон, або шматзлучнікавасць; якаснае, або квалітатыўнае вершаскладанне*. Сінанімічныя тэрміны падаюцца ў зоне намінацыі праз коску *ідыяматыка, ідыяматычныя выразы; наратыўная структура, нарэма; парэміі, парэміялагічныя сродкі; рытарычны вокліч, зварот; экспрэсіўнасць, экспрэсія*. Для ўвядзення больш далёкіх сінонімаў выкарыстоўваецца (як і ў папярэдніх выданнях) кропка з коскай: [аўтэнтнык; аўтэнтнычны тэкст]; [белавік; белавы тэкст]. Праўда, прасачыць якую-небудзь выразную заканамернасць у падачы тэрмінаў-сінонімаў складана:

СУГЕСТЫЯ, СУГЕСТЫЎНАСЦЬ – 1) здольнасць вобраза падводзіць пад схаваны сэнс, падказваць, выклікаць дадатковы асацыяцыі; 2) шматсэнсавасць.

БЕЛАВІК; БЕЛАВЫ ТЭКСТ – перапісаны або перадрукаваны начыста тэкст. Тое самае, што і *чыставік* – чыставы (белавы) рукапіс. Адрозніваецца ад *чарнавіка* – перашапачатковага або толькі папраўленага (але не перапісанага) рукапісу (машынапісы), які не з'яўляецца апошняй рэдакцыяй.

Звяртае на сябе ўвагу спосаб параметрызацыі тэрмінаў-амонімаў. Аманімічныя лемы дубліруюцца ў рэестры без якіх-небудзь пазнак, але само цэла слоўнікавы артыкулаў мае рознае нападзенне:

Я-КАНЦЭПЦЫЯ – суцэльны, хоць і не пазбаўлены ўнутраных супярэчнасцей, вобраз уласнага Я, які ўключае наступныя кампаненты: а) кагнітыўны – вобраз свах якасцей, уласцінасцей, здольнасцей, знешнасці, сацыяльнай значнасці і г. д. (інакш – самасвядомасці), б) эмацыянальных – самапавага, сябелюства, самапрыніжэнне, самаўніжэнне і г. д.; в) ацэнна-валявы (інакш – самаацэнка: як рэальнае Я, ідэальнае Я, фантастычнае Я і інш.).

Я-КАНЦЭПЦЫЯ – вельмі важны структурны элемент псіхалагічнага вобразу асобы, які складваецца ў адносінах (камунікацыі) і дзейнасці індывіда, яго прадстаўленасць як у сабе, так і ў іншым. (Гл.: **ВОБРАЗ АЎТАРА, ВОБРАЗ АПАВЯДАЛЬНІКА, ВОБРАЗ ПІРЫЧНАГА ГЕРОЯ**).

Пачынаючы з 2000-х гг. невялікія слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў уключаюцца ў манаграфіі і дысертацыйныя даследаванні. Як правіла, яны з'яўляюцца аспектнымі, а іх тэматыка звязана з тэматыкай адпаведных даменных работ.

Так, «Слоўнік тэрмінаў» Н. Ю. Паўлоўскай (78 слоўнікавых артыкулаў) – гэта дадатак да манаграфічнага

даследавання аўтара «Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове» (2001) [9]. У слоўніку тлумачацца тэрміны, звязаныя пераважна з таксанамічным апісаннем моўнай мадальнасці. Слоўніковы артыкул складаецца з дзвюх зон – зоны намінацыі і зоны семантызацыі:

[**Вакатыў**]_n – [фармальна не ўключанае ў састаў сказа слова ці словазлучэнне, якое называе асобу, да якой звяртаецца моўца з мэтай прыцягнуць яго ўвагу]_{sem}.

[**Градацыя**]_n – [спосаб фіксацыі якасных змен, якія адбываюцца з аб'ектамі]_{sem}.

[**Гранічнасць / негранічнасць**]_n – [наяўнасць ці адсутнасць семы празмернасці]_{sem}.

У аспектным «Слоўніку тэрмінаў» Н. В. Яненка (дысертацыя «Варыянтнасць у гетэрагенным гарадскім маўленні (на матэрыяле запісаў у г. п. Хоцімску)»; 2018) 15 слоўнікавых артыкулаў, у якіх апісваюцца пераважна тэрміны сацыялінгвістыкі і камунікатыўнай лінгвістыкі: *вар'іраванне, варыянтнасць маўлення, варыяцыйніцкая сацыялінгвістыка (variationist sociolinguistics), верагоднасць (прабавілістычнасць), гетэрагеннае маўленне, маўленчыя паводзіны, моўны варыянт, неафіцыйная службовая камунікацыя, прагматычныя ўстаноўкі моўцаў, саліентная пераменная, сацыялінгвістычная пераменная, стыль вуснага маўлення, сямейная камунікацыя, штодзённа-бытавое маўленне, штодзённа-дзелавое маўленне* [10]. Слоўніковы артыкул складаецца з зоны намінацыі і зоны семантызацыі. Факультатыўнымі з'яўляюцца зона сінонімаў і зона эквівалентаў:

[**Варыянтнасць маўлення**]_n – [выкарыстанне ў рамках маўленчага акта асобных варыянтных элементаў]_{sem}.

[**Варыяцыйніцкая сацыялінгвістыка**]_n [(**variationist sociolinguistics**)]_{eq} – [сучасная сацыялінгвістычная парадыгма, якая прадугледжвае, што варыянтнасць, якая назіраецца на ўсіх моўных узроўнях, не з'яўляецца выпадковай <...>]_{sem}.

[**Верагоднасць**]_n [(**прабавілістычнасць**)]_{syn} – [здольнасць моўнага варыянта мець розную (у тым ліку нулявую) колькасную прадстаўленасць у маўленні канкрэтнага інфарманта ў розных камунікатыўных сітуацыях без яўных унутраных і знешніх прычын]_{sem}.

Дастаткова рэдкай з'явай не толькі ў беларускай, але і ўвогуле ва ўсходнеславянскай лексікаграфіі з'яўляюцца слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў, якія інкарпаруюцца ў іншыя лексікаграфічныя выданні ў якасці дадаткаў.

Кожны з тамоў унікальнага трохтомнага даведніка М. І. Канюшкевіч «Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка» (2008–2010) забяспечаны аспектнымі тэрміналагічнымі слоўнікамі, якія складаюцца з граматычных тэрмінаў і павінны садзейнічаць засваенню дастаткова фармалізаванай метамовай даменнага выдання [11–13].

Слоўніковыя артыкулы размяшчаюцца ў алфавітным парадку. Мікраструктура слоўнікаў фарміруецца зонай намінацыі, зонай семантызацыі, зонай сіноні-

маў, зонай ілюстрацый і зонай пашпартызацыі. Апошнія тры зоны з'яўляюцца факультатыўнымі:

[**Агенс**]_n [(агент, агентыў)]_{syn} – [дэнататыўная роля суб'ектнага тыпу, галоўны ўдзельнік сітуацыі, пратаганіст, які непасрэдна выконвае дзеянне і з'яўляецца крыніцай энергіі гэтага дзеяння.]_{sem} [**Музыкант іграе на флейце**]_i.

[**Кампарат**]_n – [дэнататыўная роля аб'ектнага тыпу, з якім супастаўляецца ці параўноўваецца кампарат.]_{syn} [**Больш за ўсіх нас уразіў Мурзілка, гэтка чалавечак з пальчык велічынёй**]_i [(Я. Маўр)]_p.

[**Функтыў-камітатыў**]_n – [супратаганіст-прадмет, які разам з пратаганістам стварае сітуацыю.]_{syn} [**Востры жаль працяў усю, што хвоечка ўпадзе, зваліцца разам з гэтым падточаным і расколтым берагам**]_i. [(В. Адамчык)]_p.

Слоўнікі не ідэнтычныя, яны ўключаюць 100, 120 і 127 рэестравых адзінак адпаведна. Агульным з'яўляецца корпус з 89 слоўнікавых артыкулаў: *аб'ект, аб'ектыў, агенс, адверсатыў, адпраўшчык, адрасант, адрасат, актант, аналаг прыназоўніка, аўтарызатар, аўтарызацыя, данатар, данатыў, дыменсіў, дыпласія, дырэктыў, дырэктыў-старт, дырэктыў-фініш, дыстрыбутыў, дэнататыўная роля (глыбінны склон), дэструктыў, дэстынатыў, інструмент, інтэнсіў, камітатыў, кампазітыў, кампарат, кампаратыў, камплексіў, камплектыў, кандытыў, кансеквентыў, кантроллер (інструмент кантролю), канфірматыў, карытыў, карэлят, каўзатар, каўзатыў, квазі-, квалітатыў, квантытатыў, крытэрыў, крэатыў, лакатыў, лімітатыў, мадалізатар, матыў, медыятыў, намінант, намінат, намінатар, партытыў, пасрэднік, пасэсар, пасэсіў, патэнсіў, пацыентыў, перцэптыў, прапазіцыя, пратаганіст, прапазіцыяналізацыя, рубрыкатыў, рэлянт, рэлят, рэляттар, рэпрэзентатар, рэпрэзентант, рэцэпіенс, сірканстант, сітуант, сітуатыў, спосаб, сродак, стымул, стыхія, суб'ект, суперлятыў, супрасторавасць, сурсіў, транзітыў, трансгрэсіў, тэматыў, тэмпаратыў, тэрмінатыў, фабрыкатыў, фінітыў, эксплікатар, элементыў.*

Змест слоўнікавых артыкулаў не адрозніваецца. Выключэннем з'яўляецца толькі слоўніковы артыкул *намінат*.

Намінат – дэнататыўная роля аб'ектнага тыпу, пацыенс, прадмет ці з'ява, якія атрымліваюць назву ад намінара. *Прадаўгаваты гузік на кажусе называюць брызгулём*. [12, с. 611; 13, с. 526].

У першым слоўніку лексікаграфічнай трылогіі М. І. Канюшкевіч у ілюстрацыі памылкова выдзелена форма *брызгулём*, пазней гэтая памылка была выпраўлена.

Шэраг слоўнікавых артыкулаў з'яўляецца агульным для першага і другога слоўнікаў: *анамасіятыў, элімінатыў, зўрыкатыў*; для другога і трэцяга: *аблятыў, алетычная магчымасць / немагчымасць, антэцэдэнт, апраксіматар, ганаратыўнасць, генератыў, градуатар, дамінуючы суб'ект / суб'ект дамінавання, дэантычная магчымасць / немагчымасць, канфарматыў, лакалізатар, лексічны кампанент сінтаксемы, несупрасторавасць, сінтаксема, суэксіцыентыў, таксісны тэмпаратыў, фармант сістэмы, храналагічны тэмпаратыў*.

Унікальнасцю вызначаюцца 12 слоўнікавых артыкулаў у трэцім слоўніку М. І. Канюшкевіч: *дысенсіў-патэнсіў, дэстынатыў-2, класіфікатар, кантрэксіцыенс, лакатыўны суб'ект, пацыентыў-камітатыў, прыназоўнік, рэдуплікацыі, суб'ектны лакатыў, функтыў, функтыў-камітатыў, характарызатар*.

Паколькі адзінага падыходу да дэнататыўных роляў у лінгвістыцы пакуль не існуе, некаторыя рэестравыя адзінкі забяспечваліся адным або некалькімі сінонімамі. Найбольш выразна, не толькі ў колькасных, але і ў якасных адносінах, адрозніваецца рэестр апошняга слоўніка трылогіі: шэраг слоўнікавых артыкулаў, якія ў першых выпусках падаюцца з сінонімам, былі мінімізаваны і прыведзены ў адпаведнасць з большасцю іншых рэестравых адзінак (табліца 2).

Выключэннем стаў толькі адзін слоўніковы артыкул, структура якога пашырылася за кошт зоны сінанімічнай інфармацыі: *локум* [11, с. 486; 12, с. 611] → *локум (арыенцір)* [13, с. 525].

Відавочна, што наяўнасць асобных дыферэнцыйных рыс паміж слоўнікамі сведчыць пра працу аўтара над удасканаленнем тэрміналагічнай сістэмы выдання і, адпаведна, яе лексікаграфічным увасабленнем. Так, напрыклад, у першым і (часткова) другім слоўніках канфірматыў і канфарматыў канчаткова не размяжоўваліся, а ў трэцім (па меры назапашвання матэрыялу) іх дыферэнцыяцыя праведзена больш паслядоўна.

Такім чынам, намі выяўлена 11 інкарпараваных аспектных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў тлумачальнага тыпу, 4 з якіх прысвечаны апісанню тэрміналогіі граматыкі, 3 – стылістыкі і тэксталогіі, па 1 – этымалогіі, анамастыкі, дэрываталогіі, сацыялінгвістыкі і камунікатыўнай лінгвістыкі (табліца 3).

Табліца 2 – Асобныя слоўніковыя артыкулы ў інкарпараваных слоўніках М. І. Канюшкевіч

«Тэрміналагічны слоўнік»		
(ч. I; 2008)	(ч. II; 2010)	(ч. III; 2010)
бенефіцыянтыў (бенефіцыенс)	бенефіцыянтыў (бенефіцыенс)	бенефіцыянтыў
дэлібератыў (дэліберат)	дэлібератыў (дэліберат)	дэлібератыў
інструментыў (інструментатыў)	інструментыў (інструментатыў)	інструментыў
суагенс (каагенс)	суагенс (каагенс)	суагенс
эксіцыянтыў	эксіцыянтыў (эксіцыенс)	эксіцыянтыў
эксперыенцэр (эксперыенсіў, рэцэпіенс)	эксперыенцэр (эксперыенсіў, рэцэпіенс)	эксперыенцэр

Табліца 3 – Аспектныя інкарпараваныя тлумачальныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў

Слоўнік	Год	Тып інкарпарацыі	Функцыянальны тып	Тып макраструктуры, колькасць слоўнікавых артыкулаў	Зоны мікраструктуры
<i>Беларуская тымалогія: старонкі слоўніка</i> (В. У. Мартынаў, А. Я. Міхневіч)	1969	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, ілюстрацыі
<i>Анамастычная тэрміналогія</i> (М. В. Бірыла)	1993	падборка	тлумачальна-перакладны	алфавітна-гнездавая	намінацыі, эквіваленцыі, семантызацыі*, прагматычнай інфармацыі*, сінонімаў*
<i>Слоўнік словаўтваральных тэрмінаў, выкарыстаных у дапаможніку</i> (Ж. С. Сіплівеня)	2000	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі
<i>Слоўнік тэрмінаў</i> (Н. Ю. Паўлоўская)	2001	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі
<i>Слоўнік асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў</i> (М. В. Абабурка)	2003	падборка	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, адсылак*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Слоўнік асноўных лінгвастылістычных і тэксталагічных тэрмінаў</i> (М. В. Абабурка)	2008	падборка	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, адсылак*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Тэрміналагічны слоўнік да ч. I</i> (М. І. Канюшкевіч)	2008	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, сінонімаў*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Тэрміналагічны слоўнік</i> (М. В. Абабурка)	2010	падборка	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, адсылак*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Тэрміналагічны слоўнік да ч. II</i> (М. І. Канюшкевіч)	2010	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, сінонімаў*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Тэрміналагічны слоўнік да ч. III</i> (М. І. Канюшкевіч)	2010	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, сінонімаў*, ілюстрацыі*, пашпартызацыі*
<i>Слоўнік тэрмінаў</i> (Н. В. Яненка)	2018	дадатак	тлумачальны	алфавітная	намінацыі, семантызацыі, сінонімаў*, эквіваленцыі*

Відавочна, што вывучэнне метадалогіі стварэння інкарпараваных аспектных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў дастаткова важнае для высвятлення агульнай карціны станаўлення нацыянальнай тэрмінаграфіі. Праведзенае даследаванне дазваляе зрабіць шэ-

раг высноў. Па-першае, сярод аспектных слоўнікаў пераважаюць слоўнікі-дадаткі. У чыстым выглядзе ад'юнктыўным з'яўляецца толькі слоўнік М. В. Бірылы «Анамастычная тэрміналогія» [12]. Як дадаткі намі кваліфікаваны таксама слоўнікі М. В. Абабуркі, якія па

фармальных крытэрыях падобныя да слоўнікаў-дадаткаў [5; 6; 8]. Падставы для такога рашэння дае факт інкарпарацыі слоўнікаў, ідэнтычных паміж сабой або крытычна блізкіх па складзе рэестра, у розныя вучэбныя выданні (дапаможнікі «Тэарэтычныя асновы беларускай лінгвістычнай тэксталогіі», 2003; «Рознастылёвыя тэксты і іх аналіз», 2010; манаграфія «Беларуская лінгвістычная паэтыка і тэксталогія», 2008). Гэта сведчыць пра адсутнасць выразных фактараў уплыву даменных выданняў на форму і змест слоўнікаў. Па-другое, пераважная большасць выяўленых слоўнікаў вызначаецца алфавітнай мадэлюючай структурай, што тлумачыцца вучэбным характарам многіх даменных выданняў. Алфавітныя слоўнікі, уключаныя ў манаграфіі, дысертацыйныя і лексікаграфічныя работы вызначаюцца невялікім аб'ёмам, што звычайна выключае

магчымасць разгортвання алфавітна-гнездавой мадэлюючай структуры. Па-трэцяе, мікраструктура большасці аспектных слоўнікаў уключае абавязковыя і факультатыўныя кампаненты. Да абавязковых адносяцца зона намінацыі і зона семантызацыі. У асобных слоўніках абавязковымі з'яўляюцца таксама зона эквіваленцыі і зона ілюстрацый. Факультатыўнымі (у залежнасці ад канцэпцыі працы) могуць быць: зона прагматычнай інфармацыі, зона сінонімаў, зона эквіваленцыі, зона адсылкаў, зона ілюстрацый, зона пашпартызацыі. Па-чацвёртае, актуальным з'яўляецца стварэнне кампартыўнага слоўніка лінгвістычных тэрмінаў на базе існуючых аспектных інкарпараваных слоўнікаў тлумачальнага тыпу. Гэта будзе спрыяць як унармаванню галіновай тэрміналогіі, так і выпрацоўцы агульных прынцыпаў тэрмінаграфіі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Мартынаў, В.* Беларуская этымалогія : старонкі слоўніка / В. Мартынаў, А. Міхневіч // Маладосць. – 1969. – № 2. – С. 143–144.
2. *Бірыла, М. В.* Анамастычная тэрміналогія / М. В. Бірыла // Тэрміналагічны зборнік "87–88 / АН БССР; Рэсп. тэрмінал. камісія; рэд. Л. А. Антанюк, М. В. Бірыла, А. І. Жураўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – С. 25–40.
3. *Подольская, Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская; отв. ред. А. В. Суперанская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1988. – 187 с.
4. *Сіплівеня, Ж. С.* Слоўнік словаўтваральных тэрмінаў, выкарыстаных у дапаможніку / Ж. С. Сіплівеня // Словаўтварэнне прыметнікаў ад іншамовных назоваў у сучаснай беларускай літаратурнай мове : дапаможнік / Ж. С. Сіплівеня; навук. рэд. П. У. Сцяжко. – Гродна : ГрДУ, 2000. – С. 88–93.
5. *Абабурка, М. В.* Слоўнік асноўных лінгвістычных і тэксталагічных тэрмінаў / М. В. Абабурка // Тэарэтычныя асновы беларускай лінгвістычнай тэксталогіі : дапаможнік / М. В. Абабурка. – Магілёў : МДУ, 2003. – С. 96–112.
6. *Абабурка, М. В.* Слоўнік асноўных лінгвістычных і тэксталагічных тэрмінаў / М. В. Абабурка // Беларуская лінгвістычная паэтыка і тэксталогія : манаграфія / М. В. Абабурка. – Магілёў : МДУ, 2008. – С. 220–240.
7. *Абабурка, М. В.* Слоўнік-даведнік асноўных лінгвістычных і тэксталагічных тэрмінаў / М. В. Абабурка; рэд. В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : МагДУ, 1998. – 24 с.
8. *Абабурка, М. В.* Тэрміналагічны слоўнік / М. В. Абабурка // Рознастылёвыя тэксты і іх аналіз : вучэбна-метадычны дапаможнік / М. В. Абабурка. – Магілёў : МДУ, 2010. – С. 190–208.
9. *Паўлоўская, Н. Ю.* Слоўнік тэрмінаў / Н. Ю. Паўлоўская // Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове : манаграфія / Н. Ю. Паўлоўская. – Мінск : МДЛУ, 2001. – С. 181–184.
10. *Яненка, Н. В.* Слоўнік тэрмінаў / Н. В. Яненка // Варыянтнасць у гетэрагенным гарадскім маўленні (на матэрыяле запісаў у г. п. Хоцімскаму) : дыс... канд. філал. навук : 10.02.01 – беларуская мова / Н. В. Яненка; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2018. – Л. 5–6.
11. *Канюшкевіч, М. І.* Тэрміналагічны слоўнік / М. І. Канюшкевіч // Беларускія прыназоўнікі і іх аналогі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : у 3 ч. / М. І. Канюшкевіч. – Гродна : ГрДУ, 2008. – Ч. 1 : дыяпазон А-Л. – С. 482–490.
12. *Канюшкевіч, М. І.* Тэрміналагічны слоўнік / М. І. Канюшкевіч // Беларускія прыназоўнікі і іх аналогі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : у 3 ч. / М. І. Канюшкевіч. – Гродна : ГрДУ, 2010. – Ч. 2 : дыяпазон М-П. – С. 605–616.
13. *Канюшкевіч, М. І.* Тэрміналагічны слоўнік / М. І. Канюшкевіч // Беларускія прыназоўнікі і іх аналогі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : у 3 ч. / М. І. Канюшкевіч. – Гродна : ГрДУ, 2010. – Ч. 3 : дыяпазон Р-Я. – С. 519–532.

REFERENCES

1. *Martynaw, V.* BjelaruskaJa etymologija : staronki slownika / V. Martynaw, A. Mihnevich // Maladosc". – 1969. – № 2. – S. 143–144.
2. *Biryła, M. V.* AnamastychnaJa terminalogija / M. V. Biryła // Terminalagichny zbornik "87–88 / AN BSSR; Resp. terminal. komisija; red. L. A. Antanjuk, M. V. Biryła, A. I. Zhurawski. – Minsk : Navuka i tehnika, 1993. – S. 25–40.
3. *Podol'skaja, N. V.* Slovar' russkoj onomasticheskoj terminologii / N. V. Podol'skaja; отв. red. A. V. Superanskaja. – 2-e izd., pererab. i dop. – M. : Nauka, 1988. – 187 s.
4. *Siplivjenja, Zh. S.* Slownik slovavtvaral'nyh terminaw, vykarystanyh u dapamozhniku / Zh. S. Siplivjenja // Slovavtvarennje prymetnikaw ad inshamownyh nazownikaw u suchasnaj bjelaruskaj litaraturnaj movje : dapamozhnik / Zh. S. Siplivjenja; navuk. red. P. U. Scjacko. – Grodna : GrDU, 2000. – S. 88–93.
5. *Ababurka, M. V.* Slownik asnownych lingvastylistychnyh i tekstalagichnyh terminaw / M. V. Ababurka // Tearetychnyja asnovy bjelaruskaj lingvistychnaj tekstalogii : dapamozhnik / M. V. Ababurka. – Magiljow : MDU, 2003. – S. 96–112.
6. *Ababurka, M. V.* Slownik asnownych lingvastylistychnyh i tekstalagichnyh terminaw / M. V. Ababurka // Bjelaruskaja lingvistychnaja paetyka i tekstalogija : managrafija / M. V. Ababurka. – Magiljow : MDU, 2008. – S. 220–240.
7. *Ababurka, M. V.* Slownik-davjednik asnownych lingvastylistychnyh i tekstalagichnyh terminaw / M. V. Ababurka; red. V. I. Ragawcow. – Magiljow : MagDU, 1998. – 24 s.
8. *Ababurka, M. V.* Terminalagichny slownik / M. V. Ababurka // Roznastyljovyya teksty i ih analiz : vuchebna-mjetadychny dapamozhnik / M. V. Ababurka. – Magiljow : MDU, 2010. – S. 190–208.
9. *Pawlowskaja, N. Ju.* Slownik terminaw / N. Ju. Pawlowskaja // Kategoryja madal'nasci w suchasnaj bjelaruskaj movje : managrafija / N. Ju. Pawlowskaja. – Minsk : MDLU, 2001. – S. 181–184.
10. *Janjenka, N. V.* Slownik terminaw / N. V. Janjenka // Varyjantnasc" u gjeteragennym garadskim mawljenni (na materyjalje zapisaw u g. p. Hocimsku) : dys... kand. filal. navuk : 10.02.01 – bjelaruskaja mova / N. V. Janjenka; Bjelarus. dzjarzh. un-t. – Minsk, 2018. – L. 5–6.
11. *Kanjushkjevich, M. I.* Terminalagichny slownik / M. I. Kanjushkjevich // Bjelaruskija pryznazowniki i ih analagi. Gramatyka real'naga wzhyvannja. Materyjaly da slownika : u 3 ch. / M. I. Kanjushkjevich. – Grodna : GrDU, 2008. – Ch. 1 : dyjapazon A-L. – S. 482–490.
12. *Kanjushkjevich, M. I.* Terminalagichny slownik / M. I. Kanjushkjevich // Bjelaruskija pryznazowniki i ih analagi. Gramatyka real'naga wzhyvannja. Materyjaly da slownika : u 3 ch. / M. I. Kanjushkjevich. – Grodna : GrDU, 2010. – Ch. 2 : dyjapazon M-P. – S. 605–616.
13. *Kanjushkjevich, M. I.* Terminalagichny slownik / M. I. Kanjushkjevich // Bjelaruskija pryznazowniki i ih analagi. Gramatyka real'naga wzhyvannja. Materyjaly da slownika : u 3 ch. / M. I. Kanjushkjevich. – Grodna : GrDU, 2010. – Ch. 3 : dyjapazon R-Ja. – S. 519–532.